

BAKONYI ISTVÁN

Bíró József: Tizenkettő (+1)

Bíró József hosszú ideje a kortárs magyar irodalom és költészet aktív szereplője. S a körök tágíthatóak, hiszen képzőművészként, performerként, igen gyakran külföldi fesztiválok résztvevőjeként is ismert. Az esszé sem áll távol tőle, legismertebbek azonban vizuális verseskötetei és versei, amelyek az első pillanatban fölismerhetőek, mivel oly sajátos a tipográfiájuk, hogy más szerzőre nem is gondolhat az olvasó.

1973 óta van jelen kultúránkban, 1982 óta folytat képzőművészeti tevékenységet, és első kötete, a *Térérzés* 1986-ban jelent meg. Későbbi kötetei közül különösen fontos a 2014-es válogatott, a *Stromatolite*, benne a 2003 és 2013 között keletkezett művekkel. Ehhez némiképp hasonlítható a *TIZENKETTŐ (+1)* is, hiszen ez is válogatás, az 1975 és 2020 között született „hosszabb versek”-ből. Ez azért is fontos, mert Bíró Józseftől gyakran kapunk „rövid verseket” is. Nem, mintha a terjedelem lenne a döntő, bár az is kétségtelen, hogy a nagyobb tér más lehetőségeket biztosít a költő számára (is). És így van ezzel költőnk is.

Mindenképpen jelzi válogatott verseinek a világát is a „közösségi beszédmód”, a gyakori ironikus látásmód, ami mögött persze ott húzódik meg a személyesség hitele. És természetesen mindig a már emlegetett sajátos íráskép, tipográfia. Nem öncélúan, hiszen a vizuális élmény mellett jelentésük is van a kiemeléseknek, írásjeleknek, a szövegek egészének. Érezzük az indulatot, a szenvedélyt, a költő eltökéltségét bennük. Ismervén hovatarozását és gondolatvilágát, valóban valamiféle „nemzeti neoavantgárd” hitelét láthatjuk benne. Persze jobb, ha óvakodunk mindenféle skatulyától! Az természetesen nincs semmiféle skatulyához közel, hogy lássuk: a pontos magyarságtudat is ott van a szellemi háttérben, s ez azért is hangsúlyozandó, mert nem minden posztmodern vagy neoavantgárd szerzőnél ilyen egyértelmű ez a minőség.

Jó tehát túllépni időnként a formai meghatározottságon, és érdemes fölfedni a mögöttes tartalmakat. Az új kötet hangütését a *Monológ* adja meg. Egyfajta nemzedéki vallomás is ez a mű, hiszen „patkolt – / rendőrcsizmák – verte / szikrák fényében” és fullasztó levegőben született meg a verscsíra, és nem lehet nem észrevennünk az 1990 előtti állapotokra utalást. A „NEMZEDÉKED” különben is vissza-visszatérő elem, egyfajta gondolatritmust is élénk tárul elemként. Ünneplýessé is válik a hang, egészen a „Hazádnak rendületlenül” tisztaságáig. Nem túlzás, hogy ezáltal egyfajta nemes folytonosság is ott izzik a verssorokban, ráadásul az „elvéteztet FORRADALOM” fájó idézésével. Történelmi és irodalmi folytonosságot is említhetünk ezzel kapcsolatban. Drámai monológot mond és kiált a költő, igen szuggesztíven és érvényesen. Persze nem marad el a nyelvi és formai játék sem, ám ezáltal még keserűbbé válik a versvilága. Ilyen a végkifejlet is: „...a megrendezett mosoly maszkját / lemossuk arcunkról tiszta vízzel”. A leghagyományosabb értelmű szépség ötvöződik ebben a műben a sajátos modernséggel. Az igazmondás jegyében.

Ez az értékrend végigvonul az egész köteten. Az *Imában* épp úgy, mint a *Halálaim – halálaink* vagy a *Karácsony* szövegében. Az *Ima* esetében beszélhetünk szakralitásról, mint ahogy szép decemberi ünnepünkkel kapcsolatban is. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy a cím számai sem lehetnek a véletlen művei. A tizenkettőnek (és persze a plusz egynek!) különös a jelentősége, legfőképpen a kétezer esztendő szent történet miatt. És valóban imádságot ír, tulajdonképpen formabontás nélkül. Kérő imádságot, hiszen itt az „add” a kulcsszó, sokszoros ismétlődéssel. Az esendő ember és költő kérései fogalmazódnak meg a szokott formában, drámai feszültséggel. A kérések keretet és sajátos ritmust adnak a szövegnek, és nem marad el a katarzis sem.

A *Karácsony* – alcíme szerint – az 1950-es éveket idézi, az 1951-ben született költő gyermekkorát. A tördelt, nagy szóközökkel megírt szövegben elrejt néhány „klasszikus” elemet, sőt, vendégszöveget is. (A betlehemi jászolra utalás mellett József Attila *Betlehemi királyok*jából is idézi a híres részletet: „HULLÓ KÖNNYE ZÁPORÁN ÁT / ALIG LÁTJA JÉZUSKÁJÁT”.) A „petróleumlámpás” világ bemutatása egyben frappáns korrajz is, miközben felsorolja az ünnepi környezet „díszleteit”. S a felsorolás, a mondatokká nem szerkesztett szöveg a kisgyermek nyelvtanulásának, az anyanyelv elsajátításának mozzanatait is illusztrálja. A „gágyé *karácsony*” ismétlődése és kurziválása egyfajta korrajz-miniatúra is egyben. (A „gágyé” a korszak szerény játéka volt: egy deszkára rászerteltek egy fatengelyt, és így született meg egy nagyon egyszerű, primitív, négykerekű „járgány”, amin száguldozhattak a gyerekek.) A jelző akusztikája sem utolsó, remek hangfestés is egyben. Mindamellett a játékoság és a feszültség (feszült játékoság?) együtt van jelen benne.

A játék, a nyelv lehetőségeinek kitágítása egyébként is a kötet értékei közé tartozik. Ezzel jól belesimul a hasonló felfogású kötetek és életművek nagy családjába. Olyan versekkel is, mint a *Dada / az esztendő 345 napjára*. (A vers megjelent a felvidéki Szörös Kő című folyóirat 2016/3. számában is. Ez a tematikus szám egy dadaista blokkot tartalmaz.) Természetesen gondolnunk kell ily módon a huszadik század elején létrejött dadaista mozgalomra, Tristan Tzara „találmányára”, az irodalomban és a képzőművészetben is fontos értékeket létrehozó avantgárd egyik stílusirányzatára. Az ő és társainak kései utóda lenne Bíró József? Ennél bonyolultabbak a dolgok, és hiba lenne újfent a korábban már emlegetett skatulyázás... A dada mellett itt is alapérték a szabadság, ebben az asszociációkban gazdag szövegben. Ezáltal – mint oly sok más, jelentős alkotás esetében – ez a dinamikus és ömlő szöveg sem zárja ki a többféle értelmezés lehetőségét, egy-egy, gyakran meghökkenítő részlet alkalmat ad az elmélkedésre is. És ez így van a kötet többi versét illetően is. A szerkesztettség tudatos, a tartalom igencsak gazdag.

Kétségtelen tény, hogy – nem túlzás – Kassák Lajos óta nem volt és nincs még egy olyan magyar költő, aki ennyire következetesen és kitartóan ragaszkodott volna az avantgárdhoz, annak eleven lehetőségeihez. Eme kötet borzongatóan szép befejezése pedig a Mester „nikkelszamováros” végkifejletét juttatta eszembe.

(*Napkút Kiadó Kft, 2020.*)